necontrolată a unor ediţii moderne ale textelor respective), prezenta crestomaţie prezintă toate textele în transcripţia colectivului redacţional, chiar dacă aceste texte s-au bucurat de excelente ediţii făcute inclusiv de membri ai Institutului de Lingvistică din Bucureşti. Acest lucru nu ni se pare a fi inutil, căci colectivul şi-a propus ca diferenţele lingvistice ale textelor să nu fie alterate sau augmentate şi de diferenţele de interpretare a grafiei.

Crestomaţia limbii române vechi, vol. I, cuprinde 72 de texte redactate între 1521 şi 1639. Textele sunt de o mare diversitate, incluzând documente, texte religioase, juridice, însemnări, predici, o reţetă medicală ş. a., oferind o imagine cuprinzătoare asupra culturii în limba română din această perioadă. Editarea textelor s-a făcut folosindu-se normele unei transcrieri interpretative, care ţine cont de principii bine fixate, eliminând posibilităţile lecţiunilor subiective. Din păcate – şi suntem convinşi că acest lucru se datorează cu siguranţă unor raţiuni tipografice – textele în limba slavonă sunt prezentate în transliteraţie. Credem că scrierea textelor slavone cu literă chirilică ar fi adus un plus de acurateţe ştiinţifică, făcând şi mai pregnantă îmbinarea începutului scrierii în limba română cu scrisul slavon. Fiecare text este însoţit de o prezentare a datelor celor mai importante şi de o bibliografie referitoare la el, conţinând cele mai importante studii, de note cuprinzând traduceri ale textelor slavone sau observaţii asupra grafiilor specifice textului în cauză. O *Introducere* densă oferă imaginea generală necesară cititorului care parcurge paginile prezentei crestomaţii. Un amplu *Glosar* – indispensabil în înţelegerea textelor, dar şi ca model al unui viitor dicţionar al limbii române vechi – încheie lucrarea. Interesul redactorilor pentru organizarea *Crestomaţiei* a fost preponderent filologic: s-a renunţat totuşi la o acribie pronunţată (marcarea rândurilor din textul original) şi s-a optat pentru o expunere mai accesibilă cititorului modern al textului, introducându-l în datele esenţiale ale perioadei şi autorilor antologaţi.

O ultimă remarcă asupra ortografiei adoptate de redactorii volumului: ne punem întrebarea cum ar fi arătat textele utilizând noua ortografie. Categoric că opţiunea redactorilor a fost cea corectă.

MIHAI GHERMAN
Biblioteca Academiei Române – Filiala Cluj
Cluj-Napoca, str. M. Kogălniceanu, 12-14

CARMEN VLAD, *Sensul, dimensiune esenţială a textului*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1994, 214 p.

Cartea pe care o recenzăm este o contribuţie pertinentă la definirea textualităţii şi a sensului textual. Pentru a înţelege însă implicaţiile ei teoretice şi aplicative, este necesară precizarea că punctul de plecare al autoarei îl constituie cele mai recente dezvoltări, pe plan mondial, în domeniul teoriei textului, al semanticii, al lingvisticii şi al semioticii. Carmen Vlad este printre promotorii consecvenţi ai teoriei textului în lingvistica românească, lucrările sale în acest domeniu fiind bine cunoscute (vezi *Semiotica criticii literare*, Bucureşti, 1982, care reprezintă o primă şi importantă sinteză a concepţiei sale lingvistice, inclusiv în ceea ce priveşte textul).

Sensul, dimensiune esenţială a textului propune o definire nuanţată a sensului textual şi a textualităţii, aspecte încă mult controversate şi insuficient elucidate în literatura de specialitate. Se argumentează deosebit de convingător că sensul, inclusiv referenţialitatea, sunt atribute esenţiale ale textelor, iar esenţa textuală nu se poate concepe exclusiv pragmatic, adică ea nu este

dependentă doar de intervenția sau participarea în fapt a unui agent utilizator de semne textuale; ea trebuie să cuprindă și relația cu obiectul, precum și pe aceea a interpretantului cu obiectul. Prin aceasta, cartea semnată de Carmen Vlad ne propune o abordare integratoare (vezi capitolul I, *Pulsul actual al lingvisticii*, și II, *Bazele semiotice ale textualității*), care depășește domeniul și totodată limitele semioticii morrisiene, un rol important deținându-l, în demersul propus în lucrare, modelul renumitului semiotician și matematician american Charles S. Peirce. Se procedează, pe această cale, la *reevaluarea* dimensiunii semantice în definirea textualității, la *reconsiderarea* rolului acesteia ca factor constitutiv al textualității.

O problemă centrală, ignorată de mulți cercetători, este diferența dintre frază și enunț – distincție esențială, enunțul fiind, în concepția doamnei Carmen Vlad, o „'mărturie' însăși a textului" (vezi p. 50-62). Dezbaterea pe marginea acestei probleme subliniază cât se poate de clar perspectiva teoretică și metodologică la care aderă cercetarea. Ideea este fertilă, iar argumentele privitoare la natura diferită a enunțului și a frazei, precum și la necesitatea cuprinderii dimensiunii referențiale în analiza sensului sunt convingătoare.

Examinarea problemei continuității textuale permite operarea unei alte disocieri necesare, între *conexitate*, pe de o parte (formă a continuității în planul semnificantului), și *coeziune*, pe de altă parte (formă a continuității în planul semnificatului textual), răspunzătoare de stabilirea relațiilor de sens. Urmează dezbaterea pe marginea *configurativității* textuale, înțeleasă ca „o proprietate a unei mulțimi de 'stări posibile de lucruri' din extra-verbal" (p. 90). Aceasta prilejuiește apropierea de lumile posibile, care au rol decisiv, după opinia noastră, în semantica contemporană în discutarea problemelor referențialității și ale semnificației. În acest context, Carmen Vlad pune în discuție problema adevărului la nivel textual și problema sensului textual, propunând soluții originale, pertinente. Ea argumentează că pentru domeniul discursiv configurativitatea trebuie situată în spațiul intratextual. Faptul este demn de reținut, deoarece permite o definire nuanțată a referentului, despre care se afirmă că se situează în extraverbal sau extralingvistic, ceea ce nu se confundă, însă, se arată în lucrare, cu ceea ce este real. Din proprietate a „stărilor de lucruri", configurativitatea devine o însușire a materiei verbale înseși în sfera ei de sens, ea fiind latura sensului textual în care se produce structurarea, la nivelul lingvistic cel mai profund, a datelor conceptuale chemate să interpreteze stările de lucruri și evenimentele realității extralingvistice.

Dacă configurativitatea este un fenomen de natură semantico-sintactică, *referința*, *globalitatea*, *coerența* au însă o natură semantico-pragmatică, se argumentează în lucrare. Apreciem pledoaria convingătoare pentru cuprinderea referentului în analiza sensului textual, Carmen Vlad aderând, prin aceasta, implicit, la teoriile referențiale ale limbajului, care captează aspecte specifice ale sensului textual și, de aceea, nu trebuie nicidecum ignorate.

Descrierea referențialității textuale impune examinarea referenților endoforici (în context) și exoforici (în extratextual), precum și a referinței endoforice (anaforice sau cataforice) și exoforice, împreună cu mărcile referențiale. Tratarea acestor aspecte este, în principiu, corectă. Date fiind însă precizările și disocierile operate, dacă referentul este o entitate extralingvistică, atunci apar semne de întrebare în legătură cu posibilitatea referinței intratextuale, deoarece, în concepția semanticii formale, chiar și în cazul unor elemente care servesc exprimării relațiilor referențiale în cuprinsul textului (spre exemplu, pronumele personale), valoarea acestora se specifică tot în raport de o lume și un timp, deci, în funcție de un model considerat ca existând în afara limbajului. Fenomenul în discuție ar cădea, deci, sub incidența termenului de coreferință, amplu discutat în lucrare, fiind vorba de dependența referențială a unei expresii lingvistice de o altă expresie.

Sunt discutate, de asemenea, aspecte ale referențialității poetice. Pentru textul poetic referențialitatea nu este nici negată, nici redusă la formele nonpoetice. În deplin consens cu

fundamentele pe care îşi construieşte sistemul, Carmen Vlad subscrie la legitimări care se fac ecoul concepţiei coşeriene a limbajului, în conformitate cu care există un nucleu referenţial profund din care se generează referenţii, legitimări pe care caută să le reconcilieze cu poziţii în care se fac resimţite ecouri ale semanticii lumilor posibile. Apropierea de acest tip de semantică o indică şi definirea poeticului ca „proces creator de 'lumi'... sau ca lume construită, impusă verbal" (p. 144), precum şi opţiunea (tacită) pentru semantica modală, considerată mai tolerantă, care permite discutarea valorii de adevăr şi în cazul enunţurilor nonasertorice, aserţiunea fiind înlocuită, în acest caz, cu noţiunea de enunţare, considerată, într-o remarcabilă formulare, „un predicat de ordin superior" (p. 145), care exprimă proprietatea propoziţiei de a fi actualizată de către cineva prin pronunţarea sau scrierea într-un anumit context situaţional. Printre aspectele literare ale referenţialităţii este discutată ficţionalitatea, optându-se, în definirea ei, pentru o poziţie care, asimilând ficţionalitatea unei funcţii a limbajului (capacitatea construirii creatoare a unei lumi fictive), o consideră pe aceasta o potenţialitate a cărei actualizare discursivă depinde de factori sociocomunicativi catalizanţi, cum ar fi configuraţia specifică a situaţiei de comunicare literară.

Aspectele teoretice propriu-zise sunt coroborate cu analize pertinente, de o mare precizie şi fineţe, ale unor texte din literatura română. Acestea confirmă validitatea ideilor autoarei.

Din punct de vedere teoretic, un important rezultat al cercetării ni se pare a fi, în primul rând, acela de a fi plasat problema categoriei textualităţii şi a sensului textual într-un cadru conceptual apropriat, care, prin aplicaţiile făcute, se dovedeşte a fi deosebit de fertil. Este, după opinia noastră, o abordare deosebit de convigătoare şi cuprinzătoare a acestor fenomene în lingvistica românească.

Al doilea rezultat important este însăşi selecţia, sistematizarea şi prelucrarea numeroaselor şi variatelor concepte, în vederea integrării lor într-un ansamblu apt de a capta aspectele care cad sub incidenţa noţiunilor examinate. Ţinem să insistăm asupra acestui fapt, întrucât Carmen Vlad nu se limitează la a trece în revistă multele opinii asupra fenomenelor investigate în textologia contemporană, ci o dezvoltă pe aceea care se dovedeşte a fi cea mai adecvată, care îi serveşte cel mai bine pentru specificarea fenomenelor cercetate. În felul acesta Carmen Vlad realizează o construcţie originală, care, valorificând o mare diversitate de puncte de vedere actuale, se impune ca o remarcabilă contribuţie la cunoaşterea problemelor textualităţii şi a sensului textual.

ŞTEFAN OLTEAN
Universitatea „Babeş-Bolyai"
Facultatea de Litere
Cluj-Napoca, str. Horea, 31